

Zvezdana Antoš. Zbirka slika / The Image Collection. Zagreb: Etnografski muzej, 2017., 192 str.

Prikaz kataloga

Knjiga doktorice znanosti i muzejske savjetnice Zvezdane Antoš objavljena je 2017. godine u izdanju Etnografskoga muzeja u Zagrebu kao IV. katalog muzejskih zbirki. Pisana je na hrvatskom jeziku te je u cijelosti prevedena na engleski jezik. Sadrži devet poglavlja na 192 stranice. Njome se ponajprije predstavlja jedna bogata muzejska zbirka koja se sabirala gotovo cijelo stoljeće te se posebno obrađuju neke teme proizašle iz prikupljene građe.

U uvodnom dijelu autorica prati procese nastajanja ove likovne zbirke kojoj je okosnica bila folklorna tematika, što je ostala njezina poveznica do danas. Tomu pridodaje suvremene znanstvene interpretacije kao svojevrsno metodološko usmjerenje koje se više ili manje ističe s obzirom na pojedine cjeline, odnosno grupe predmeta o kojima se govori. Osnovno je shvaćanje slike kao svjedočanstva povijesti, odnosno ukazivanje na različite mogućnosti korištenja slike kao povijesnoga dokaza (Peter Burke).

Nakon uvodnoga poglavlja slijede ona pod naslovom: Otkriće narodne kulture te Političko značenje narodne kulture i osnivanje muzejskih zbirki. Ona nas usmjeravaju prema tumačenju likovne zbirke koja je danas upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao središnjoj temi. U njima autorica analizira interes za narodnu kulturu koji se iskazivao u institucionalnoj formi kolekcioniranja te potvrđuje da je likovna umjetnost uvijek imala veliku ulogu u oblikovanju i stvaranju kulturnoga i nacionalnoga identiteta.

U poglavlju O povijesti zbirke slika bilježi povijest likovne zbirke s osvrtom na namjene slika, interese umjetnika i njihovih naručitelja. Posebno govori o likovnim radovima s temama iz života sela i prikazima seljaka u narodnim nošnjama koje su interpretirali akademski školovani umjetnici. Neki od njih su manje poznati, dok su neki renomirani hrvatski umjetnici (primjerice Emanuel Vidović, Tomislav Krizman, Ljubo Babić i dr.). Usto neki su zastupljeni samo jednim likovnim radom, a neki većom grupom radova (primjerice Zdenka Sertić koja je radila u Muzeju). Autorica naglašava one momente iz života i stvaralaštva pojedinih umjetnika koji ih povezuju s narodnom kulturom na tematskoj razini djela ili bar kao svojevrsno nadahnuće.

Nakon toga slijedi poglavlje o takozvanom dokumentarnom ili etnografskom stilu koji prepoznaje u crtežima, akvarelima i grafikama stranih autora koji su od druge polovice 19. st. bilježili posebnosti naših krajeva kao vrstu putopisnih bilješki. Oni su najčešće prikazivali tzv. tipične seljake u tradicijskoj odjeći, uglavnom prilikom trgovanja ili okupljanja zbog kojega običaja. Autorica naglašava potrebu kritičkoga odnosa i razumijevanja konteksta u kojem su nastajali budući da je određenu ulogu imala i idealizacija prikazanoga, a prati i kako su se ti likovni radovi do sada koristili u istraživanju tradicijskih oblika u prošlosti, kao i u postavu Etnografskoga muzeja u Zagrebu.

Važan doprinos autorica je ostvarila analizom onoga dijela zbirke koja obuhvaća likovne prikaze sakralnoga sadržaja, čije je sabiranje vezano uz same početke rada Muzeja. O njima govori u poglavlju o sakralnom slikarstvu koje raščlanjuje u dvije podgrupe: zavjetne slike i slike na staklu. Promatra ih ne samo kao svjedočanstva o razmjerima štovanja pojedinih svetaca ili o raširenosti marijanskih i kristoloških tema, već kao indikatore šire kulturne razine pojedinoga područja. Ona naglašava da je ikonografski pristup u smislu atribuiranja kao "čitanja" slika nedostatan za shvaćanje njihova značenja, odnosno onoga što je štovanje slika pojedinih svetaca ili Majke Božje značilo običnom čovjeku. Zato slike iz fundusa sa sakralnom tematikom promatra u kulturnom kontekstu koristeći se rezultatima istraživanja autorica koje su razmatrale pojedine aspekte pučke pobožnosti (Jasna Čapo Žmegač, Marijana Belaj). Zaključno ističe da su te slike dio pučke pobožnosti kao cjeline te da se njihove poruke i značenja ne mogu shvatiti bez poznavanja katoličke vjere.

Nadalje, u skladu s elaboracijom društveno – povijesnoga konteksta u kojem se oblikovala zbirka, od inicijative Vladimira Tkalčića za prikupljanje slikovnoga materijala o narodnim nošnjama do danas, posebno je zanima na koji su način novije društveno – političke mijene utjecale na promjenu interesa za pučko sakralno slikarstvo. Uočava negativan učinak na prikupljanje sakralnih slika u procesu dekristijanizacije koji se odvijao u socijalizmu te onaj pozitivni u vrijeme Domovinskoga rata i poraća koji je donio znatno povećanje interesa. I u tom segmentu zbirka se, dakle, promatra u skladu s recentnim trendovima povezivanja tradicijske kulture s vjerskim i nacionalnim identitetom, čime se aktualizira prošlost.

Na kraju, uz poglavlje o slikama na staklu iz sjeverozapadne Hrvatske uz koje iznosi različite pretpostavke o podrijetlu i likovnom izrazu, logično nadovezuje poglavlje o naivnoj umjetnosti kao posebnom fenomenu hrvatske (moderne) umjetnosti na koje je ono inicijalno utjecalo.

Ovakav slijed je okončan kratkim zaključkom u kojem se sažima izneseno i usmjerava prema daljnjim tumačenjima. Svaka od navedenih tema može biti predmetom posebnoga istraživanja na koje upućuje i korištena relevantna literatura i izvori. Takva otvorenost zapravo je poziv na istraživanje ove široke teme koja nije bila primarni interes hrvatske etnologije ni kulturne antropologije, ali je bila prisutna u etnografskom viđenju. Stoga će ova knjiga zasigurno koristiti za buduća istraživanja različitih likovnih pojava i fenomena hrvatske kulture.

Knjiga je važna i s motrišta muzejske prakse. Ona posredno govori o dugom i neizvjesnom putu od postojećih popisa i inventarizacije kakva se nekoć prakticirala u muzejima do suvremene inventarizacije prema nacionalnom računalnom programu (M+ +) s ciljem postizanja višega stupnja stručne obrade kojim zbirka postaje kulturno dobro RH. Posebno se to odnosi na one zbirke koje su se sabirale u dužem razdoblju. Problemi na koje se nailazi pri stručnoj obradi takvih zbirki su mnogobrojni i katkad gotovo nerješivi, a rezultati najčešće izgledaju beznačajni. Ovom knjigom autorica ih je podigla na višu razinu. Ona je pokazala put od muzejske dokumentacije shvaćene kao otvoren istraživački proces do nove stručne i znanstvene interpretacije kojima je likovna zbirka kao dio muzejskoga fundusa dobila novu vrijednost.

Zbog svega toga možemo reći da ova knjiga Zvezdane Antoš interpretira zbirku slika Etnografskoga muzeja u Zagrebu na suvremen muzeološki način koji se prožima s recentnim pristupima hrvatske i europske etnologije i kulturne antropologije, naglašavajući povijesni aspekt. Posebno želim pohvaliti izvrsne fotografije i grafički dizajn.

Branka Vojnović-Traživuk